
**APPLICATIONS TO THE SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI" IN
ECONOMICALLY INACTIVE YOUTH IN THE BLAGOEVGRAD COUNTY**

Sofia DermendzhievaSouth-West University "Neofit Rilski" – Blagoevgrad, Bulgaria sofger@swu.bg**Gergana Dyankova**South-West University "Neofit Rilski" – Blagoevgrad, Bulgaria diankova_g@swu.bg**Iliya Lassin**South-West University "Neofit Rilski" – Blagoevgrad, Bulgaria, ilia_lassin@abv.bg

Abstract: The economic changes that have occurred in recent years in Bulgaria concern a significant number of large industrial enterprises and the territory of the Blagoevgrad region. Their privatization changes the industrial map of the region and puts the labor activity of the population in check. In many enterprises, the labor process is carried out by young people who do not continue their education at a higher school. For them, university education is not among the priorities, as the completed vocational education allows them to join the labor market. But under the conditions of market change, young people are forcibly deprived of the opportunity to pursue vocational training acquired in secondary education. This situation automatically classifies them in the group of economically inactive youths, which according to current statistics account for 22% of the inhabitants of the Blagoevgrad region. The dynamics described in today's economic reality focuses attention on young people's insufficient readiness to flexibly change their vital orientations and develop motivation to achieve success in professional realization. This finding is alarming because it challenges the attitude of lifelong learning among young people as mediating their motivation for personal growth and success in professional realization. The present study aims at studying the educational activity of unemployed young people from the Blagoevgrad region by examining their attitudes towards applying at Southwestern University "Neofit Rilski" and on this basis to analyze the subjective determinants mediating the overcoming of barriers for continuing qualification. The main reason for conducting the study is related to the understanding that as a life event the unemployment period is negative and the longer stays in it escalate into a decrease in self-esteem, painful sensitivity in terms of personal confidence, anxiety towards the expected rejection from any work environment.

Keywords: economically inactive young people, secondary education, professional qualifications, higher education, attitudes, motivation for success.

**НАГЛАСИ ЗА КАНДИДАТСТВАНЕ В ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„НЕОФИТ РИЛСКИ“ У ИКОНОМИЧЕСКИ НЕАКТИВНИ МЛАДЕЖИ
В БЛАГОЕВГРАДСКА ОБЛАСТ****София Дерменджиева**Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, sofger@swu.bg**Гергана Дянкова**Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, diankova_g@swu.bg**Илия Ласин**Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, ilia_lassin@abv.bg

Abstract: Икономическите промени, настъпили през последните години в България, засягат значителен брой от големите промишлени предприятия и на територията на Благоевградска област. Тяхното раздържавяване променя промишлената карта на региона и поставя пред изпитание трудовата активност на населението. В много от предприятията трудовият процес се реализира от млади хора, които не продължават образованието си във висше училище. За тях университетското образование не е сред приоритетите, тъй като завършеното професионално образование им позволява да се включат в пазара на труда. Но поставени в условията на пазарната промяна, младежите са принудително лишени от възможността да упражняват професионалната квалификация, придобита в средното образование. Тази ситуация автоматично ги класифицира в групата на икономически неактивните младежи, които по актуални статистически данни възлизат на 22% от населяващите Благоевградска област. Описаната динамика в съвременната икономическа реалност фокусира

вниманието върху недостатъчната готовност на младите хора да променят гъвкаво жизнените си ориентации и да развиват мотивация за постигане на успех в професионалната реализация. Тази констатация буди тревога, защото проблематизира нагласата за учене през целия живот у младите хора като опосредстваща мотивацията им за личностен растеж и за успех в професионалната реализация. Настоящата разработка има за цел да изследва образователната активност на безработни младежи от Благоевградска област като проучи нагласите им за кандидатстване в ЮЗУ „Неофит Рилски“ и на тази база да анализира субективните детерминанти, опосредстващи преодоляването на бариери за продължаваща квалификация. Основният мотив за провеждане на изследването е свързан с разбирането, че като жизнено събитие периодът на безработицата е с негативен знак и по-продължителното оставане в него ескалира в понижаване стойностите на самооценката, болезнена чувствителност по отношение на личностната увереност, тревожност по посока на очаквано отхвърляне от всяка работна среда.

Keywords: икономически неактивни младежи, средно образование, професионална квалификация, висше училище, нагласи, мотивация за успех.

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните години все по-често се коментират въпросите, свързани с кризата в българското образование. Под акцент се поставят не само ниските резултати от провежданите реформи във всички образователни степени, но с особена острота се обсъжда и темата за ниската образователна активност сред подрастващите и младите хора.

Все по-машабно се проявява проблемът, свързан с отказа от училище или така наречената училищна фобия, все по-драстично нараства броят на необхванатите деца и ученици в образователните институции (детски градини и училища). Във връзка с това, се разработват стратегии и се търсят ефективни решения за преодоляването на отлива от образователната система.

И, ако прилаганите мерки в тази посока имат своя задължителен характер по обхващане и включване в образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст (по-подробно виж „Постановление № 100 от 8 юни 2018 г. за създаване и функциониране на Механизъм за съвместна работа на институциите по обхващане и включване в образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст”), то неконтролируем и безнадзорен остава един също толкова важен и тревожен въпрос. Той отразява все по-налагащата се тенденция, младежи, завършили средни училища да не продължават образованието си във висше училище, въпреки статуса си на безработни лица.

От гледна точка на динамиката на развитието на съвременните икономически реалности, процесът на формиране на социалните ценности и нагласи придобива нови други измерения. На преден план излизат основните стълбове на пазарната икономика:

- личностна активност и инициатива;
- предприемчивост и конкурентоспособност;
- нагласа за учене през целия живот.

Именно те правят неотложно преосмислянето на жизнените стратегии по отношение на професионалната себerealизация и изискват съобразяване с необходимостта от трансформиране на жизнените ориентации на съвременния българин като налагат формирането на мотивация за успех и личностен растеж.

Посочените констатации се отнасят с пълна сила и за безработните младежи в България. Следва да се подчертае фактът, че те са по-уязвими по отношение на новите икономически процеси от трудово-заетите лица и от лицата, временно прекъснали трудовия си стаж. Тази висока степен на уязвимост при безработните младежи се дължи на порочния кръг, в който те попадат – липсата на трудов стаж води до липса на професионален опит в дадена сфера, което априори ограничава перспективата им да попаднат в групата на потенциално-ангажирани работници и служители.

Настоящата разработка интерпретира визираната социална криза в два аспекта, насочващи анализа към:

- първо, ситуацията на несигурност и тревожност, в която попадат безработните младежи, завършили средни училища;
- второ, готовността на икономически неактивните младежи да се приспособяват към условията на живот и дейност в обществото на знанието.

ПАЗАРНА ПРОМЯНА И ДИНАМИКА НА ИКОНОМИЧЕСКАТА РЕАЛНОСТ В УСЛОВИЯТА НА ПРЕХОД

Икономическите промени, настъпили през последните години в България, засягат значителен брой от големите промишлени предприятия и на територията на Благоевградска област. Тяхното раздържавяване променя промишлената карта на региона и поставя пред изпитание трудовата активност на населението. В много от предприятията трудовият процес се реализира от млади хора, които не продължават образованието си във висше училище. За тях университетското образование не е сред приоритетите, тъй като завършеното професионално образование им позволява да се включат в пазара на труда. Но, поставени в условията на пазарната промяна, младежите са принудително лишени от възможността да упражняват професионалната квалификация, придобита в средното образование. Тази ситуация автоматично ги класифицира в групата на икономически неактивните младежи, които по актуални статистически данни възлизат на 22% от населяващите Благоевградска област.

Описаната динамика в съвременната икономическа реалност фокусира вниманието върху недостатъчната готовност на младите хора да променят гъвкаво жизнените си ориентации и да развият мотивация за постигане на успех в професионалната реализация.

Тази констатация буди тревога, защото проблематизира нагласата за учене през целия живот у младите хора като опосредстваша мотивацията им за личностен растеж и за успех в професионалната реализация. Настоящата разработка има за цел да изследва образователната активност на безработни младежи от Благоевградска област като проучи нагласите им за кандидатстване в ЮЗУ „Неофит Рилски“ и на тази база да анализира субективните детерминанти, опосредстваша преодоляването на бариери за продължаваща квалификация.

Задачи на изследването са:

1. Да се проучат нагласите за кандидатстване в ЮЗУ „Неофит Рилски“ у икономически неактивни младежи, завършили средно образование в Благоевградски регион.

2. Да се анализират причините за наличие или отсъствие на образователна активност с оглед готовността им за адекватна адаптация.

Основният мотив за провеждане на изследването е свързан с разбирането, че като жизнено събитие периодът на безработицата е с негативен знак и по-продължителното оставане в него ескалира в понижаване стойностите на самооценката, засилване на болезнената чувствителност по отношение на личностната увереност, поява на тревожност у младежите по посока на очаквано отхвърляне от всяка работна среда.

СОЦИАЛНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИ ПРОФИЛ НА ИКОНОМИЧЕСКИ НЕАКТИВНИТЕ МЛАДЕЖИ

По наша и международна дефиниция за икономически активни лица се приемат граждани, които са работоспособни и работят срещу възнаграждение или не работят, но активно търсят работа (Вайденфелд, 1999:58), тоест като икономически неактивни се определят лицата, които не работят и не търсят активно работа, наричани още „трайно безработни“.

Иначе казано, преживяването на „безработица“ е личностен кризис, при който индивида е склонен да се „самоизолира“, с оглед избягване на социално неодобрение или ситуации, в които повторно може да бъде дискредитирано качеството на неговата професионална изява (Грейс, 2000:478).

Последиците от подобно преживяване на младия човек поражда:

- вътрешен конфликт, породен от една страна, от потребността за трудова активност като смисъл на човешкото съществуване, а от друга – от страха и неувереността за успешно представяне на ново работно място;

- защитно самоограничаващо поведение при ситуации, предполагащи някакъв вид социална оценка на личността и свръхчувствителност към себеизява, компенсаторно замаскирана в семантиката на отричане на кризиса от безработицата, както и безразличие или липса на интерес към обявите за трудова заетост и форми за преквалификация;

- състояние на деморализация – чувство за некомпетентност, основаващо се на неспособността да се разреши някой вътрешен конфликт или външен проблем, съчетано с чувство на дистрес. Основни показатели на това състояние са ниската самооценка, тревожността и чувството за безпомощност.

Допуска се, че наличието на нагласи за кандидатстване във висше училище сред икономически неактивните младежи от Благоевградски регион е форма за справяне с проблема „безработица“ и за преодоляване на актуалния кризис, произтичащ от незадоволената потребност за професионална реализация, която се явява базисна характеристика на зрялата личностна идентичност.

В разглеждания контекст (икономически неактивните младежи от Благоевградския регион), нагласата за кандидатстване в ЮЗУ „Неофит Рилски” отчита както перспективата на жизнения път, така и многообразните взаимоотношения на младежите със социума. В този смисъл, в условията на пазарна промяна, обясними стават усилията на икономически неактивните лица да търсят изход за преодоляване кризата на идентичността, по отношение на професионалното си реализиране. Предлаганият дотук анализ показва, че възможното разрешение на проблема „безработица” от страна на неактивните младежи, е зависимо от съдържателната насоченост на техните индивидуални нагласи. В зависимост от персоналните ценностни ориентации, нагласите, изграждащи концепцията “Аз – като студент” и опосредстващи професионалната себerealизация в съдържателно отношение могат да бъдат съотнесени към следните семантични еквивалента:

- насоченост към образование и компетентност;
- ориентация към целеполагане и мотивация за успех;
- готовност за самоактуализация.

Като хипотетичен конструкт нагласата не може да се наблюдава. Нейното съществуване се разкрива чрез ефектите ѝ върху обективно наблюдаемите реакции на личността. За икономически неактивния младеж това са чувствата, които преживява в актуалната ситуация на пазарна промяна (афективните реакции); убежденията и заключенията, които прави за актуалната ситуация на пазарна промяна (когнитивните реакции); поведението, които осъществява, по отношение актуалната ситуация на пазарна промяна (конативните реакции).

При по-обстойното анализиране на отражението на безработицата върху психическото състояние /поведенческо и емоционално/ на младите хора се разкрива, че при всички тях се задейства психологическият механизъм на саморефлексия (активност на самосъзнанието по отношение на вътрешните потенциали и дефицити).

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО И АНАЛИЗ НА ПОЛУЧЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ

Изследователската програма се разгръща в два етапа:

- Предварително проучване сред безработни лица на възраст 18-35 години насочено към идентифициране профила на икономически неактивните младежи в Благоевградски регион. Анкетата предоставя информация във връзка с: степен на завършено образование (без образование, начално, основно средно, висше), професионална квалификация, професионален опит, актуален социален статус (неактивен/обезкуражен), лична преценка на причините за незаемост (дефицит на работни места, ниско възнаграждение, некоректни работодатели, липса на квалификация, липса на образование).

В резултат на проучването са диференцирани два типа социален статус на изследваните лица: неактивни лица, тоест безработни, които не са регистрирани в Дирекция „Бюро по труда” и обезкуражени лица, които желаят да работят и са на разположение да започнат работа, но не търсят такава, защото считат, че няма да намерят.

- Основно проучване, обхващащо 50 икономически неактивни младежи, разпределени съответно в две групи: група А – безработни младежи със средно образование, завършили в периода 2009-2015 година и Група Б – безработни младежи със средно образование, завършили в периода 2016-2018 година.

Емпиричният инструментариум включва:

1. Анкетна карта, създадена с цел да изследва субективната изразност на нагласата за кандидатстване в ЮЗУ „Неофит Рилски” - Благоевград.

2. Стандартизиран въпросник за изследване на мотивацията за започване на работа, предоставящ информация за факторите, на които респондентите отдават мотивиращ характер в този процес

Като работни за изследването хипотези, се прие допускането, че икономически неактивните младежи от Група А:

1. Са мотивирани да действат активно за промяна на социалния си статус.

2. Притежават нагласи за кандидатстване в ЮЗУ „Неофит Рилски” – Благоевград.

3. Отчитат като мотивиращи за започване на работа факторите, свързани с образователната активност – „фирмени обучения”, „квалификационни курсове” и „повишаване степента на образованието”.

Проведеното проучване позволява да се анализират причините за наличие или отсъствие на образователна активност сред икономически неактивните младежи в Благоевградски регион с оглед готовността им за адекватна адаптация в условията на пазарна промяна.

Съобразно декларираните данни в анкетните карти на изследваните лица, по отношение установяване на нагласата за кандидатстване в ЮЗУ „Неофит Рилски”, се констатира процентна преднина на респондентите от Група А – (83%) срещу (28%) от Група Б.

По-детайлният анализ на резултатите в айтемите, изследващи мотиваторите за продължаване на образованието във висше училище разкрива, че високият процент на изразилите нагласа за кандидатстване в ЮЗУ „Неофит Рилски” от Група А, корелира със следните предпоставки (включени като алтернативи в разработената анкета и използвания въпросник):

- Първо, респондентите от разглежданата група са с по-продължителен статус на безработни, което детерминира една по-прагматична насоченост в констатираната нагласа за кандидатстване в ЮЗУ „Неофит Рилски”;

- Второ, предвид възрастовите характеристики, основополагаща за респондентите е осъзнатата потребност (вътрешната мотивация) за самостоятелност и висок социален статус.

Редно е да се отбележи, че ниският процент на изразилите нагласа за продължаване на образованието във висше училище от Група Б кореспондира с проявяващата се тенденция, че младежите на възраст между 18 и 20 години смятат, че не са в състояние да контролират събитията. За голяма част от тях са типични (Фурние, 1995):

- пораженческите нагласите - реалността се налага и отдалечава всяка индивидуална свобода; всяко действие изглежда невъзможно, а поставените цели неизпълними; всъщност заобикалящата среда се приема като враждебна;

- нагласи на зависимост - външните норми служат да концептуализират действителността; отношението на зависимост, поддържано между лицето и средата структурира и води дейността, то отнема всякаква лична отговорност; авторитетът се налага като модел в действията и вземането на решения;

- нагласи на предписание - концепцията за пазара на труда и за ролята, която личността играе в него започва да се разнообразява; въпреки това, макар че многобройни дейности са предвидени, личността е безпомощна, когато трябва да направи избор; тя се съобразява със социалните условия и предписания.

В рамките на изследваните фактори от „Въпросника за мотивация за започване на работа” се забелязва, че съществува статистическа значимост при факторите „фирмени обучения”, „квалификационни курсове” и „повишаване степента на образованието”, в зависимост от възрастта на изследваните лица.

Аналитичната интерпретация на получените резултати насочва вниманието към готовността на изследваните лица да променят гъвкаво жизнените си ориентации и да развият мотивация за постигане на успех в професионалната реализация.

Предвид нарушените възможности на Аз-идентичността и поради все по-затрудняващите обстоятелства за включване в пазара на труда, при икономически неактивните младежи се активизират интро-психични механизми за справяне с проблемната за личността ситуация. В този акт естествено се ангажират трите равнища на психична организация: афективно, когнитивно, конативно. От степента на техния заряд /адекватно реагиране на външната среда/ младежите достигат до осъзнаване на собствените дефицити, възпрепятстващи справянето с проблемната ситуация.

Така в резултат на извършен самоанализ, а и поради други базисни индивидуално-психични особености /темперамент, тип личност/, поведенческото реагиране на младежите спрямо ситуацията на пазарна промяна и възникналия вследствие от нея проблем „безработица”, може да се разгърне в смисъла на две полярни по своята детерминираност рефлексии:

- отказ от промяна – пасивност и инертност във всекидневното поведение;
- решение за промяна – активност и целеполагане във всекидневното поведение.

Аргументите за тази детерминация се изясняват както с анализираниите характеристики на пазарната промяна и по-конкретно същността на икономическата реформа на националното стопанство, така и с изведените психологически особености на нагласата за учене през целия живот като вътрешно-структурен компонент на личността.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ

Стана ясно, че в условията на пазарна промяна голяма част от завършилите средно образование в Благоевградски регион са лишени от възможността да реализират професионалната си квалификация. Въпреки състоянието на тревожност, настоящото проучване регистрира висока степен на активност в търсенето на начини за изход от създалата се ситуация.

В тази връзка, наличието на образователна активност, отразена в нагласата за кандидатстване в ЮЗУ „Неофит Рилски”, се разглежда като една от възможностите за персонификация на процесът на социална

промяна. Обратно на това, отсъствието на нагласа за кандидатстване във висшето училище сред част от изследваните лица, е признак за:

- дистанцираността на субектите от обективната действителност;
- неразбиране смисъла на социалната трансформация и собствената роля в този процес;
- състояние на неадекватност спрямо социалната ситуация.

В смисъла на заключение, се извеждат следните значими препоръки:

- В качеството си на вътрешно-концептуален механизъм за адаптиране към процеса на пазарна промяна, наличието на образователна активност у икономически неактивните младежи, е съществено основание да се създадат условия за превръщането на нагласата им за кандидатстване в ЮЗУ „Неофит Рилски” във водещ мотив за преодоляване на проблема „безработица”. Това предполага навременна и мащабна акция от страна на висшето училище, насочена към разработване на ефективна стратегия за привличането на безработните младежи като клиенти на образователни услуги.
- Отсъствието на образователна активност у безработните младежи предполага активизиране на висшето училище по посока на организирането фокус-групи, чрез които установените пораженчески нагласи и нагласите на зависимост да се трансформират в нагласи за отговорност към самия себе си и в проактивност (Фурние, 1995), в контекста на възможност за действие в една непрекъснато променяща се среда и предлагаща различни решения, в това число и продължаващото образование.

ЛИТЕРАТУРА

- Вайденфелд, В., В. Веселс (1999) Европа от А до Я. Справочник по европейска интеграция. София: Институт за интеграция и сигурност.
- Грейс, К. (2000) Психология развития. Санкт-Петербург: Питер.
- Фурние, Г. (1995) Взаимодействието, ефективна стратегия за ориентиране и професионално интегриране. Изд. Септамбр.
- van der Velden, R., Allen, J., (2011) *The Flexible Professional in the Knowledge Society: Required Competencies and the Role of Higher Education*. In: J. Allen and R. van der Velden, eds. *The Flexible Professional in the Knowledge Society: New Challenges for Higher Education*. Dordrecht: Springer, pp. 15-53.